

7336

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
38-ՐԴ ՊԱՏԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ
ԵՒ
ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՆ

329.14
Հ-24

Ըսած եւ ոչ մի խօսքիդ հետ համաձայն եմ.
բայց մինչեւ մահ պիտի պաշտպանեմ զայն
ըսելու իրաւունքդ:

— ՎՕԼՏԵՐ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

38-րդ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ,

Սերերի ընկերներ,

Կ. Կ.—ը մեզ ուղղած իր Մարտ 26, 1931 թուակիր նա-
մակով, որուն կցած էր իր թիւ 108 եւ Բիւրօյի թիւ 31
Շրջաբերականները, ստորագրեալներս կը կախակայէր
մինչեւ յառաջիկայ 38-րդ Պատգ. Ժողովի գումարումը,
անոր վերապահելով մեր մասին ըլլալիք վերջնական
կարգադրութիւնը:

Կախակայեալներս քաղաքիս կոմիտէին իրաւասու ան-
գամներէն ենք: Բացի այդ, կան մեր մէջ յեղափոխական
անցեալ ունեցողներ, 30-40 տարիներէ իվեր դաշնակցա-
կանի վայել կեանք ապրող կազմակերպիչ եւ գործիչ ըն-
կերներ, մանաւանդ, իր հերոսական գործերուն համար
ՏԱՐՕՆԻ ԱՐԾԻԻ արժանի տիտղոսը վայելող հրամանա-
տար ՍՄԲՍ:

Կախակայումը պատիժ մըն է, որ մեզ դէմ արձակուած
է իբր կուսակցական յանցաւորներու: Այդ վերադրումն
ու ամբաստանութիւնը ու անոր հետեւող կախակայման
պատիժը ո'չ միայն ապօրինի, անտեղի, ամայական
ու անարդար է, այլ միանգամայն մեզ դէմ ուղղուած
անարդանք մըն է, մեր հարազատ ու սրտցաւ դաշնակ-
ցականի զգացմունքը կը վերաւորէ. մեր դէպի Դաշնակ-
ցութիւնը ունեցած գուրդուրանքն ու սէրը կ'արատա-
ւորէ եւ մեր արծարծած հարցին լախտի հարուած մը
կ'ուտայ:

Զ

16078

20001

010

Այս խնդրին մէջ մեզ շահագրգռողը, մեզ գործի մը-
ղողը, մեր անձնականութիւնը եւ մեր կրած վիրաւո-
րանքը չեն. այլ՝ մեր շօշափած հարցին ըստ էութեան
ունեցած արժանիքն ու կարեւորութիւնն է: Եւ որպէսզի
Դաշնակցական հրապարակը յուզող այս հարցը իր բոլոր
խորութեամբ պարզուի եւ Դաշնակցական ընկերները
պէտք եղած լուսաբանութիւնները ստանան, ստորեւ կը
ներկայացնենք Կ. Կ.-ին եւ մեզմէ լիազօրուած եւ մեր
տեսակէտները ներկայացնող ընկեր Մ. Գ. Ֆէրահեանի
միջեւ փոխանակուած թղթակցութիւններուն կարեւոր
մասերը:

Համաձայն մեր այդ կարգադրութեան՝ ընկեր Ֆէրահե-
ան Կ. Կ.-ին ղրկեց իր առաջին նամակը Օգոստոս 29-
ին, 1930:

«Ներկայիւս ներսիակ կը ներկայացնեմ գրութիւն մը...
...մեր կուսակցութեան գործերուն շուրջ...: Աստեղծ
մանք ձեզ ներկայացուած են 1922-ին, Պատգամաւորա-
կան Ժողովի օրակարգի հարցերուն առթիւ:

«Ինչպէս գրութիւնս կը պարզէ, նպատակս է կուսակ-
ցական միջոցներով մեր Ծրագրի փոփոխութեան հարցը
Ընդհ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնել: Անշուշտ նախ
քան այդ, պէտք է մեր յաջորդ Պատգ. Ժողովին հարց
դառնայ այս խնդիրը, ինչպէս նաեւ Եւրոպայի ուրիշ
Կ. Կ.-ներու:

«Ուրեմն զայն ձեզ ներկայացնելով կը փախաբիմ գիտ-
նալ թէ արդեօք բարի պիտի ըլլայիք իմ արծարծած
հարցը յաջորդ Պատգ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնելու:
Եւ որպէսզի կոմիտէները նախապէս տեղեակ ըլլան այդ
հարցին, իրենց Ժողովներու խնդիր դարձնեն զայն եւ երբ
Պատգ. Ժողովը գումարուի, զայ տարի, իւրաքանչիւր
կոմիտէ կանխապատրաստութեամբ եւ դիտակցօրէն հար-
ցին մօտենայ, նոյնպէս պիտի խնդրէք որ այժմէն այս
գրութիւնը տպուած առաքուէր մեր Բոլոր կոմիտէնե-
րուն»:

Կ. Կ.-ը ընկեր Ֆէրահեանի այս նամակին պատասխա-

նեց Սեպտ. 13 թուակիրը կրող նամակով մը, յայտնելով
թէ՝ «որչեցինք ... լիակատար Ժողովի մը գրադման
նիւթ դարձնել»:

Կ. Կ.-ի լիակատար Ժողովին գումարումէն յետոյ ըն-
կեր Ֆէրահեան Կ. Կ.-էն ստացաւ Նոյ. 4 թուականը
կրող հետեւեալ նամակը,-

«..... Մեր վերջին լրիւ Ժողովին, որ կայացաւ ամ-
սոյս 2-ի Կիրակին, կադացուեցաւ ձեր Օգոս. 29 թիւ
նամակին կից ընդարձակ գրութիւնը:

«Նկատի ունենալով որ ձեր առաջարկած հարցը ընդ-
հանուր համակուսակցական քննադրութիւն ունի, որո-
շեցինք զայն ուշադրութեանը յանձնել Հ. Յ. Դ. Բիւ-
րօին: Տպագրել գրուածքը եւ զայն այժմէն կոմիտէնե-
րու ուշադրութեան յանձնել, կամ տանիլ յառաջիկայ
Պատգ. Ժողովին, կանխահաս է դեռ եւս: Վստահ ենք որ
Բիւրօն պատշաճ ուշադրութիւնը կրնծայէ ձեր արծար-
ծած հարցին եւ եթէ պէտք տեսնէ՝ կը գրէ ձեզ եւս»:

«Կ. Կ.-ի տուած վերի պատասխանը կախակալուած
ընկերներուս խորհրդածութեան ենթարկուելէ վերջ՝ ըն-
կեր Ֆէրահեան Կ. Կ.-ին ուղղեց հետեւեալ նամակը Նոյ-
եմբեր 8-ին,-

«..... Գալով ծրագրի փոփոխութեան մասին իմ
գրութեանս, ձեր տուած որոշումը երբեք գոհացուցիչ
չէ: Բիւրօյի ուշադրութեան յանձնելը երբեք խնդրոյն
ուղղութիւն չի տար: Ըսել է թէ խնդիրը պէտք է մոռա-
ցուի մատնուի: Եթէ Բիւրօն չի հաւանի այս հարցը
Ընդհ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնել, եւ կամ եթէ իբր
մի աննշան հարց օրակարգի վրայ դնէ եւ հաւաքուող
պատգամաւորները կանխաւ խնդրոյն էութիւնէն տեղեակ
չըլլան, կը խորհի՞ք թէ հարցին արդարութիւն տեղեակ
կրկայ: Նկատի ունենալով հարցին կարեւոր
հանգամանքը, պրօպալանտի օրինաւորութեան հաւա-
տալով՝ եւ խնդրոյն չատ խոր ու կենսունակութիւնը
ընդունելով, կը ցաւիմ ըսելու որ չպիտի կրնամ ձեզ

93466-ԱՂ

1528-2000

տուած որոշման ելքին սպասել, այլ տպել տալով դայն պիտի զրկեմ Ամերիկա եւ արտասահման մեր ընկերներուն: Ընկերներէն պիտի խնդրեմ այդ տետրակը տարածել իրենց շրջանին մէջ, այդ հարցը ուսումնասիրել, զրկել նաեւ երբեմն յաւելուածական գրականութիւն այս հարցը չօգտուող եւ գետին պատրաստել խնդիրը Ընդհ. Ժողովի օրակարգին վրայ գրուելուն եւ անոր լուծման: Երբ այս հարցը առանց դատողական միջոցներու գործածութեան օրակարգի վրայ կը դրուի ու իր արդար եւ վերջնական լուծումը կրտսանայ, այն ատեն կրնանք ըսել թէ կուսակցութեան որոշման ենթարկուելը սրբազան պարտականութիւն մըն է:

Նոյեմբեր 21-ին Կ. Կ. -ը կը պատասխանէ, -

«..... Մեզ զարմանք պատճառեցին ձեր այն տողերը, որով յայտարարած էիք որ տղադրել տալով ձեր տետրակը պիտի ուղարկէք ընկերներուն, յանձնարարելով անոնց որ իրենց շրջանակին մէջ լայնօրէն աշխատին տարածել այն: Նման կարգադրութիւն մը կը գտնենք սխալ եւ անթոյլատրելի: Ի՞նչ կացութիւն կատեղծուի իւրաքանչիւր կազմակերպութեան ներսը, եթէ ամէն մէկ ընկեր ուղէ իր ուղած հարցերով դրաղեցնել կոմիտէները կամ ընկերները:

«Ձեր տետրակով դուք չօգտած էիք շատ հիմնական եւ համակուսակցական նշանակութիւն ունեցող հարցեր, ինչպէս հրաժարիլ Միացեալ Անկախ Հայաստանի պահանջէն եւ վարել Կիլիկիան քաղաքականութիւն, մերժել ընկերավարութիւնը, հարցեր՝ որոնք մեր կայմակերպութեան ծրագրի ողնաստիւնն են: Զէինք կրնար այդպիսի խնդիրներով ոչ դրաղել, ոչ ալ դրաղեցնել մեր կոմիտէները, որոնք իրաւամբ պիտի կրնային մեզ հարց տալ թէ՛ ինչո՞ւ նման խնդիրներ չի ներկայացուցան Ընդհ. Ժողովին, որ հազիւ երկու տարի առաջ տեղի ունեցաւ եւ կամ Երջանիս Պատգ. Ժողովին, որ 4 կամ 4 ու կէս ամիս առաջ կայացաւ: Մեր ծրագրին հիմնական սկզբունքներուն դէմ առարկութիւն ընող ընկերներ

պատշաճ էր որ հրապարակ դային այդ օրերուն: Իսկ այս վերջին ամիսներուն քաղաքական կեանքի մէջ ի՞նչ խոշոր իրադարձութիւններ տեղի ունեցան, որոնք ըստիպէին մեզ Ծրագրի հիմնական փոփոխութեան հարց մը հրապարակ նետելու: Իւրաքանչիւր Կեդր. Կոմիտէ որ իր շարքերուն կը ներկայացնէ այսպիսի հարցեր պէտք է լայնօրէն տայ նաեւ անոնց՝ անհրաժեշտ բոլոր բացատրութիւնները եւ կամ անհրաժեշտ հիմնաւորումները:

«Ձեր տետրակները բաժնենք կամ ոչ, մենք յամենայն դէպս ձեզ անիրաւութիւն չըրինք՝ ձեր կողմէ պատրաստուած տետրակը յանձնելով ուղարկութեանը Հ. Յ. Դ. Բիւրօյին:

«Իսկ եթէ դուք կուզէք որ անպայման մեր շրջանի Պատ. Ժողովը եւս զբաղի այդ հարցով, ապա այդ պարագային ալ՝ դուք պէտք է հետեւիք տարիներէ իվեր մեր մէջ ընդունուած կարգին, այսինքն, Ապրիլի վերջերը, կամ Մայիսի սկիզբը մենք կուղարկենք մեր օրակարգը կոմիտէներուն: Դուք ալ այդ օրերուն ձեզ շահագրգռող հարցը կը ներկայացնէք Լօս Անճէլլիսի կոմիտէին եւ անոր խողովակով նաեւ Գալիֆօրնիոյ Պատգ. Ժողովին: Ձեր շրջանի մասնաճիւղերը երբ կընդունին կամ կիւրացնեն ներկայացուած հարցերը, այն ժամանակ գժուար չըլլար զանոնք ներկայացնել նաեւ այս շրջանի կոմիտէներուն եւ ապա Պատգ. Ժողովին: Իսկ մինչ այդ՝ զբաղեցնել մեր կոմիտէները ու ընկերները նման հարցերով, մենք չենք կարող թոյլատրել:

«Վերջերս ցաւով լսեցինք որ խումբ մը ընկերներ տեղույդ մէջ արդէն սկսած են զբաղիլ այսպիսի խնդիրներով: Չուշանար նման միտքեր կարճադանդեն եւ ուրիշ շրջաններ: Իսկ այս բոլորի հետեւանքը՝ մտքերու չրփոթ միայն եւ խոշոր միաս կազմակերպութեան: Այս պատճառով ալ կը խնդրենք ձեզմէ որ աջակցիք մեզ՝ նման երեւոյթներու առաջն առնելու, փոխանակ անժամանակ կերպով զանոնք արծարծելու կամ զարգացրնելու, որոնք անմիջապէս այս օրերուն օգուտ տալու տեղ՝ անխուսափելիօրէն պիտի միաս հասցնեն մեզ:»

Կ. Կ.-ը իբ վերի նամակով Ծրագրեր հիմնական փոփոխություններ հարցին վնասակար ըլլալը յայտնելով հանդերձ - ինչպէս կը տեսնէ ընթերցողը - կընէ նաեւ թէ՛ այլ-պիտի հարցեր ներկայացուելու պարագային պէտք է «լայնօրէն տրուի ման աւելցնել» անհրաժեշտ բացատրութիւններ եւ կամ անհրաժեշտ հիմնաւորումներ։»

Կ. Կ. -ի այս կարծիքը բանաւոր գտնելով յանձնարարաւեցաւ ընկեր Յէրահեանին Կ. Կ. -ին պատասխանել հետեւեալ նամակով՝ Դեկտ 3-ին,

«..... Դուք կը զրէք - Տեորակը տպել տալով՝ ընկերներու ուղարկելը կը ճանչէք սխալ եւ անթոյլատրելի Զեմ կընար ըմբռնել թէ ինչո՞ւ սխալ եւ անթոյլատրելի պիտի ըլլայ: Երբ անհատները դաշնակցական կը դառնան միթէ՞ այդ քայլը պատճառ պիտի ըլլայ որ ալիւս անոնք կուսակցական գործերու շուրջ իրարու հետ չտեսնուին, չի թղթակցին, չի խորհին, իրենց ուրոյն դադարաւոր ու տեսակէտները իրարու չի յայտնեն: Այլ դամուած մանս դաշնակցական վերին մարմիններու արձակած որոշումներուն, կատարած գործերուն, ու անոնց վրայ նային իրր չխտակ, տեղին, կատարեալ ու ուղղափառ եւ ոչ ենթակալ քննադատութեան, վերաքննութեան եւ վերադնահատութեան:

«Միթէ՞ ես իրր զաշնակցական, այլեւս իրաւունք չունիմ իմ յարմար տեսած ու ընտրած ընկերներուն հետ կուսակցութեան գործերու, գործատնութիւններու եւ ծրագրի շուրջ խորհրդակցելու, երբ տեղի հեռաւորութիւնը անձնական տեսակցութեան արգելք ըլլայ՝ գրի առնել իմ զաղափարները ու իմ հեռաւոր ընկերներուն զրկելու, կամ անձամբ այցելութեան երթալու տարրեր քաղաքներ զտնւոզ իմ ընկերներու մօտ ու անոնց հետ մտերմական տեսակցութիւն ու զաղափարներու փոխանակութիւն ունենայալ :

«Եթէ այս կարգի հետեւողականութեամբ է որ սխալ
ու անթոյլատրելի կը գտնէք իմ արարքը, կը խորհիմ թէ
մեծապէս կը սխալիք: Իսկ եթէ ձեր տեսակէտն է ընկեր-

Ներու միջև տեսակցութեան եւ խորհրդակցութեան ենթակայ կուսակցական հարցերը խորել ու որակել, տեսակ մը ՍԽՆՍՕՐ հաստատել, խորհրդակցութեան առարկայ հարցերու ԻՆՏԵՒՍ մը պատրաստել եւ պահանջել որ ընկերները այդ գծուած սահմանէն դուրս չելլեն իրենց խորհուրդ, զաղափար ու խորհրդակցութիւններով, փստահ եմ որ հոս եւս սխալած պիտի ըլլաք:

Իսկ եթէ ընկերներու այդ կարգի իրաւունքները խոստովանելով հանդերձ՝ ձեր նպատակն է ցոյց տալ անոնց օրինաւոր ճամբան, ինչպէս կը գրէք ինձ յիշեալ նամակով եւ կրէք «Խաբքը ներկայացնել Լօս Անճէլըսի կոմիտէին եւ անոր խողովակով նսեւ Բալիֆ. Պատգ. Ժողովին» այդ պարագային մենք համաձայն ենք եւ մեր մէջ տարակարծութիւն մը գոյութիւն չունի։ Ինչպէս որ իմ արծարծած հարցը մեր կոմիտէի խողովակով մեր Շրջանային Ժողովին ներկայացնելը իբր օրինաւոր ճամբայ ցոյց կուտայ, եւ կը թեկադրէք որ այդպէս ընեմ, նոյնպէս ալ օրինաւոր պիտի ըլլայ այդ հարցը ուրիշ քաղաքի ընկերներու կողմէ, իրենց պատկանած կոմիտէներու խողովակով, իրենց Շրջանային Ժողովներու ներկայացնելը։ Իմ Զանքու աշխատութիւնը այս ուղղութեամբ կընթանայ։ Երբ իմ տեսակէտները տպագրուած ձեւով ընկերներու կը դրկեմ, անոնցմէ կը խնդրեմ որ կազմակերպական կանոններու հետեւողութեամբ իրենց չըջաննելու մէջ աշխատին ծրագրի վերաքննութեան հարցը Պատգ. եւ Ընդհ. Ժողովներու օրակարգերու վերայ գնել տալ։

«Դարձեալ զուք կը գրէք – «Խմ շօշափած հարցերը՝ ինչպէս՝ հրաժարիլ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջէն եւ վարել Կիլիկիան քաղաքականութիւն, մերժել ընկերակալութիւնը, մէկ կողմակերպութեան ծրարքերի ռզմասիւններն են: Չէի կրնար աշխատիլ խնդիրներն լոյս տալ զբաղիւ, ոչ ալ զբաղեցնել մեր կոմիտէները:»

«Եթէ մեր կոմիտէները, եթէ մեր Կեդր. Կոմիտէն, մեր կազմակերպութեան ծրագրի ողնասլւինները եղող հարցերով չի պիտի կրնան զբաղուիլ, չի պիտի կրնան

անոնց մասին խորհիլ, քննադատութիւններ ընել, թելադրութիւններ ներկայացնել, լուսաբանութիւններ տալ, ուրեմն, այդ պարագային, անոնք պէտք է դառնան մէկ մէկ կայուն, անշարժ, ձեռներեցութենէ զուրկ եւ մի միայն ի պաշտօնէ շրջաբերականներ փոխանակող մարմիններ, որոնց վերին մարմնոյն կողմէ իրենց տրուած հրամանները կը կատարեն կէտ առ կէտ, առանց անոնց վերայ անդրադառնալու:

«Եթէ մեր կոմիտէները եւ կեդր. կոմիտէները այդ կարգի հարցերով չպիտի կրնան զբաղիլ, շատ բնական է որ մեր ընկերները եւս այդ կարգի հարցերով զբաղուելէ պիտի արգելուին: Որովհետեւ ինչ օգուտ եւ առաւելութիւն կրնայ առաջ գալ եթէ դաշնակցական մը զբաղի կուսակցական այնպիսի մի հարցով, որով չի կըրնար զբաղիլ իր պատկանած կոմիտէն եւ կեդր. կոմիտէն: Այդ պարագային դաշնակցականի մը համար խորհիլը ժամալաճառութիւն, գործելը եռանդի սպառում ու ոյժի վատնում պիտի ըլլայ: Եթէ այսպէս պիտի ըլլայ մեր գործելակերպը, խնդրեմ ինձ ըսէք թէ դաշնակցականէ մը ինչպէ՞ս կրնաք ձեռներեցութեան ոգի սպասել, երբ այդ ոգին կը խեղդուի: Ինչպէ՞ս կահնակալէք որ Դաշնակցութեան Բարձրագոյն Օրէնսդիր Մարմինը, Ընդհ. Ժողովի դացող դաշնակցական ընկերներ, իբր օրէնսդիրներ, գիտակցաբար ու ողջմտօրէն դժեռ մեր կուսակցութեան հիմնական օրէնքները, քանի որ անոնք մեր շարքերու տեսակէտ ու պահանջներուն անտեղեակ ու անձանթ պիտի երթան Ժողովի:

«Կը հարցնէք թէ «Ինչու նման խնդիրներ չի ներկայացուցան Ընդհ. Ժողովին, որ հազիւ երկու տարի առաջ տեղի ունեցաւ: Մեր ծրագրի հիմնական սկզբունքներու դէմ առաքիւնքիւն ընող ընկերներ պատշաճ էր որ հրապարակ գային այդ օրերուն:»

«10-րդ Ընդհ. Ժողովի օրակարգի վրայ էր ծրագրի փոփոխութեան հարցը: Կը փափաքեմ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել իմ մէկ գրութեան վրայ, որն զրկած էի ձեզ Յունիս 14, 1922 թուոյն, 10-րդ Ընդհ. Ժողովի օրակար-

գի հարցերուն շուրջ զրուած, ուր դատաւորած էի մեր ծրագրի հիմնական սկզբունքներուն դէմ իմ ունեցած առարկութիւններս: Այդ գրութեանս մէջ շօշափած էի Սէվրի Դաշնադիրը, Սովիէտ Հայաստանը, Կիլիկիան Սէվրի Դաշնադիրը, *) Ընկերավարութեան հարցը: Սակայն այդ ժողովը ծրագրի փոփոխութեան երբեք չի մօտեցաւ, եթէ մօտենար իսկ, չեմ կարծեր որ կատարելիք փոփոխութիւնը խորունկ եղած ըլլար, քանի որ մտքերու պատրաստութեան ուղղութեամբ նախապէս չուէր քայլ առնուած չէր եւ պատգամաւորները փոփոխութեան արժանի կէտերու շուրջ լուսաբանուած չէին:

«Եթէ մենք կը փափաքինք Դաշնակցութիւնը իր կրաւորական դիրքէն դուրս բերել: Եթէ մենք կը փափաքինք Դաշնակցութեան յիշեցնել իր հիմնական նպատակ ու կոչումը. պարտիմք դաշնակցականի յատուկ ձեռներեցութեամբ գործի լծուիլ, ընկերներու միջեւ սերտ կապ ու հաղորդակցութիւն մշակել ու պահել, մեր դաշնակցականի դացումներուն դիմել, անգործունէութեան պատճառաւ տիրող թմրութեան վերջ տալ, կուսակցութեան գործունէութեան հանդէպ գտնուած խոչնդոտ ու արգելքները, որոնք վերջին տաս տարիներ մեր կազմէն ներս թափանցած են, վանել ու չէզոքացնել:

«Կը գրէք, «Ձեր տեսակէտները բաժնեմք թէ ոչ, մենք յամենայն դէպս ձեզ անիրաւութիւն չըրինք ձեր կողմէ պատրաստուած տետրակը յանձնելով ուշադրութեանը: Զ. Յ. Գ. Բիւրօյին:

«Տեղադրելի Բիւրօյին զրկելու ձեւը անոր մէջ արծարծած հարցերու հանդէպ անշուշտ անարգարութիւն է: Ես կը պահանջեմ որ արծարծած հարցերու արդար ու օրինաւոր լուծում տրուի: Ընդհ. Ժողովը միայն կրնայ լուծում տալ այդ հարցերուն: Այդ հարցերը յատկապէս Ընդհ. Ժողովին օրակարգի վրայ կրնան դրուիլ միայն երբ կեդր. կոմիտէն կազմակերպութեան կանոններու 37-րդ Յօդուածին համաձայն զանոնք իր քննութենէն անցրող Յօդուածն 28-րդ Յօդուածին համաձայն զանոնք զրկելու էր եւ ապա 28-րդ Յօդուածին համաձայն զանոնք զրկելու Բիւրօյին ԻԲՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՀԱՐ-

ՅԵՐ :

«Այժմ, հարց կը ծագի, այդ տեսարակին ձեր կողմէ նախ քան Բիւրօյին ղրկուելը՝ անոր մէջ արծարծուած հարցերը ձեր քննութենէն անցնելով՝ ընդունեցի՞ք թէ մերժեցիք: Եթէ ընդունած ըլլայիք պէտք էր զանոնք յառաջիկայ Լնդհ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնելու յանձնարարութեամբ ղրկած ըլլայիք Բիւրօյին: Անշուշտ այդպէս չըրիք: Եթէ չընդունեցիք, այլեւս տեսարակը ինչո՞ւ Բիւրօյին ղրկեցիք: Ձեր ինձ ուղղած Նոյ. 4 թընակիր նամակով կը գրէք.— «Վստահ եմք որ Բիւրօն պատշաճ ուշադրութիւնը կընձայէ՝ ձեր արծարծած հարցին եւ եթէ պէտք տեսնէ կը գրէ ձեզ եւս: Ուրեմն դուք մեր կազմակերպական կանոններու տրամադրութիւն անգիտանալով՝ իմ արծարծած հարցերուն վԱՐՁԱԿԱՆՈՐԵ՛Ն լուծում տալ կը ձգտիք, Բիւրօյին լոկ ուշադրութեան յանձնելով զանոնք: Ուրիշ խօսքով, Բիւրօն կրնայ այդ հարցերը յառաջիկայ Լնդհ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնել կամ չի դնել: Բիւրօն որ կէտը որ ընդունի պէտք է խնդիրը հոն վերջնայ:»

«Թէ Բիւրօն եւ թէ Կեդր. Կոմիտէն գործադիր մարմիններ են, Լնդհ. եւ Պատգ. Ժողովներու որոշումները գործադրելու համար ընտրուած: Անոնք օրէնսդիր մարմիններ չեն: Անոնք իրաւասու չեն հիմնական փոփոխութիւններ մտցնել շ. Յ. Դաշնակցութեան նպատակներու եւ կազմակերպական սիստէմին մէջ: Անոնք նոյնպէս իրաւասու չեն ծրագրային հիմնական փոփոխութեան առաջարկ մը օրակարգի վրայ դնել կամ չի դնել որոշելու մէջ:

«Քանի որ Բիւրօն, իբր գործադիր մարմին, իմ արծարծած հարցերուն լուծում չի կրնար տալ, քանի որ դուք զանոնք յառաջիկայ Պատգ. Ժողովի օրակարգի վրայ դնելը կը մերժէք, վաղաժամ կը նկատէք. միակ բաց ճամբան որ իմ առաջ կը մնայ, այն է, ընկերներու միջոցաւ կոմիտէական Ժողովներու խորհրդակցութեան առարկայ դարձնել, կոմիտէներու խողովակով պահանջել ձեզի՞ք որ յառաջիկայ Պատգ. Ժողովի օրակարգի վրայ

դրուին այդ հարցերը:

«Կը գրէք,— «Վերջեւս ցաւով լսեցինք որ խումբ մը ընկերներ տեղւոյդ մէջ արդէն սկսած են գրադիլ այսպիսի խնդիրներով: Չուշափար մտան միտքեր կ'արձագանգեն եւ ուրիշ շրջաններ:

«Արդեօք ինչո՞ւ խումբ մը ընկերներու այս կարգի խնդիրներով դրադելու լուրը ձեզ ցաւ պիտի պատճառէ: Ըստ ինձ ցաւ պատճառելու պարագայ նկատուելու է՝ ոչ թէ ընկերներու կուսակցական գործերով դրադուիլը, այլ չըզբարդուիլը: Ս'եր կազմակերպութեան վտանգ կըստ պառնայ այն ատեն երբ ընկերները անտարբեր կը մնան դէպի կուսակցութիւնը միայն իրենց անունները անդամակցական տետրակներու մէջ արձանագրելով, իրենց զինւորական տուրքերը վճարելով եւ իրենց կուրծքերուն վրայ կուսակցական զինանշանը կրելով կը բաւականանան: Սակայն երբ ընկերներ կը ձգտին կուսակցութիւնը աւելի առողջ հիմերու վրայ դնել, կուսակցական նախանձախնդրութիւն ցոյց կուտան, իրենց կորովը, եռանդը, ժամանակը, դրամը կը զոհեն, որպէսզի կուսակցութիւնը աւելի կայուն, աւելի հաստատ, աւելի հարազատ դառնայ, այս կարգի ընկերներ չնորհաւորութեան, քաջալերութեան եւ գնահատութեան արժանի են: Այո, այս արթնութեան ոգին պէտք է տէր ու տիրական դառնայ մեր կուսակցութեան: Այդ ոգին պէտք է տարածուի ու մեր շարքերէն ներս թափանցէ եւ անտարբերութեան, հետեւողականութեան եւ անհոգութեան վերջ տայ:

«Մեր կուսակցութեան մէջ այժմ ներքին դժգոհութիւններ, բողոքներ, պահանջներ կան: Անոնք ընդհանուր բնոյթ ունին եւ կոմիտէի մը, անհատի մը մասնայատուկ չեն: Այս բոլորը անգիտանալով, անտես առնելով, քիչ մը աւելի պահանջկոտ դարձողները կախակայելով, արտաքինով, մեր կազմակերպութեան հիմը կը փորենք: Երկրի մէջ մեր շարքերը կը նոսրանան Բոյլէվիկեան հալածանքով: Արտասահմանի մէջ մենք մեր շարքերը կը նոսրացնենք կախակայում ու արտաքսումներով: Ներկայ կացութենէն, կուսակցական ընթացքէն դժգոհ ե-

ղողներուն դուռ ցոյց տալը, — Եթէ ԶէՔ ՍԻՐԵՐ, ՀՐԱ-
ԺԱՐԵՅԷՔ — ըսելը, ինչպէս այս կարգի արտայայտու-
թիւններ եղած են, որոնք անարգանք ու հեգնանք են
ընկերներուն ուղղուած, դարձան մը չեն: Ամենայնոք
դաշնակցական մը Դաշնակցութեան չենքին կառուցման
մէջ իր ժամանակներուն ընթացքը: Մեր վերին մարմին-
ներու ճանաչողական եւ զսպողական միջոցներու գիմելը,
օրինաւոր պահանջներուն ընթացքը չի տալը, կամ դա-
նոնք խախտելը, ակառաւոր նշաններ կրնան ըլլալ:

«Եւ այն խոր համոզումը ունիմ թէ պատրաստած տես-
րակս մեր շարքերուն մէջ գոյութիւն ունեցած դժգոհու-
թիւններուն, բողոքներուն, պահանջներուն ամփոփումը,
խտացում ու համադրումն է: Ընկերներէն ոմանք անոր
բովանդակութեան ամբողջովին, իսկ ոմանք ալ մէկ մա-
սին, համաձայն ու համամիտ պիտի գտնուին: Եթէ մեր
վերին մարմինները ծրագրի փոփոխութեան պահանջին
ճամբան չի գտնեն, այլ անոր օրինաւոր ու պէտք եղած
ուղղութիւնը տան, հարցը դնեն յառաջիկայ Ընդհ. Պատ.
Ժողովի օրակարգի վրայ, յայն միջոց ու ասպարէզ տան
մեր շարքերուն այդ հարցերով զբաղուելու, անոնք թեր
ու դէմ տեսակէտները ուսումնասիրելու, ազատ, անկաշ-
կանդ ու անվերապահ, մեր դժգոհ ընկերները գոհացում
ստացած կըլլան եւ կենթարկուին Ընդհ. Ժողովի որո-
շումներուն:

«Եւ մեր ընկերներուն այս տետրակը կարգալուծն եւ
մեր կոմիտէներուն անով զբաղելուն մէջ ունէ անպա-
տեհութիւն, կամ կուսակցական վտանգի մը ահազանդը
չեմ տեսներ: Ընդհանրապէս, դէպի կուսակցութիւնը
աւելի գուրգուրանք, աւելի մօտիկութիւն, աւելի ներ-
դաշնակութիւն կը տեսնեմ: Ինչո՞ւ յոռետես ըլլալ: Եթէ
այդ տետրակին մէջ արծարծուած հարցերը անարժէք,
կուսակցական տեսակէտէ առած վնասակար, վտանգա-
ւոր ու արգելադրելի են, վստահ եմ որ դաշնակցական ըն-
կերներու ծանօթ ողջմտութիւնը, անկեղծութիւնը եւ
ազդասիրութիւնը այդ հարցերուն արժանի լուծումը պի-
տի տայ: Եթէ այդ հարցերը չինիչ ու կաղզուելիչ արժէք

մը ունին, դանոնք մեր շարքերուն չի ներկայացնելով
վտանգաւոր քայլ մը առած կըլլանք:

«Այո, կընդունիմ որ Խորհրդային Հայաստանը Միաց-
եալ եւ Անկախ Հայաստանի կորիզ նկատելու դադարա-
րէն առ այժմ հրաժարելը, ընկերվարութեան հարցին
մեր ծրագրէն դուրս հանելու տեսակէտը, մեր շարքերէն
մէկ մասին հաւանութեանը չի պիտի արժանանան: Այսու
ամենայնիւ, այդ պարագան արգելք չի պիտի ըլլայ որ
հարցերը Ընդհ. Ժողովի ներկայանան: Այդ հարցերու
թեր ու դէմ եղողները հաւասար իրաւունքի մէջ են: Երբ
այսպէս տեսակէտներու բաժանում կերեւի եւ կը ծագի
մեր շարքերուն մէջ, միակ միջոցը Ընդհ. Ժողովի որոշ-
ման ենթարկելն է, եւ ոչ թէ խնդրելը: Մեր վերին մար-
մինները չի պէտք է մէկ հոսանքին տեսակէտը պաշտպա-
նելով՝ միւսինը անտես առնեն: Մեր վերին մարմիննե-
րուն անդամները իրենց անհատական տեսակէտներու
պայտանքութեան մէջ ուրիշ ունէ դաշնակցականի հո-
ւասար են: Իսկ իբր մարմին կը ներկայացնեն ամբողջա-
կան կազմը ու անոր հաւաքական տեսակէտը: Իսկ ամ-
բողջական կազմի տեսակէտի արտայայտիչն է Ընդհ.
Ժողովը:

«Եւ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջէն հը-
րաժարել չեմ պահանջած: Իմ պահանջն է Խորհրդային
Հայաստանը ապագայ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի
կոմիտէ ընդունելէ հրաժարել առ այժմ: Ինձ այնպէս կը
թուի թէ դուք առանց Խորհրդային Հայաստանը կորիզ
ընդունելու՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան չէք ընդու-
նիր: Այդպիսի մի բան հաւանականութեան եւ կարելիու-
թեան սահմանին մէջ չէք գտներ: Ենթադրենք թէ ձեր
այդ տեսակէտը չիտակ եղած ըլլայ. յամենայն դէպս,
Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացումը հեռա-
ւոր ապագայի խնդիր մըն է: Մենք ունինք ներկայ,
այժմեան եւ անմիջական պահանջ մը, որն է գաղթա-
կան հայերը տեղաւորելու, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐ-
ՅԸ: Նոյնպէս ունինք ապագայ Միացեալ եւ Անկախ
Հայաստանի լրացուցիչ մասը կազմող ԹՐԳԱՆԱՅԱՍ-

ՏԱՆԻ ազատագրութեան հարցը: Այս հարցերով զբաղելը ոչ թէ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջէն հրաժարել կը նշանակէ, այլ անոր իրականացման համար ուրիշ ուղղութենէ գործի սկսել:

Դեկտ. 12-ին Կեդր. Կոմիտէն կը պատասխանէ վերի նամակին հետեւեալ կերպով, —

«..... Մեր նախորդ գրութեամբ պարզ ու որոշ կերպով շեշտած էինք որ հակառակ չենք բնաւ եթէ ձեր հարցը տարուի Պատգ. Ժողովին, բայց այդ պէտք է ըլլայ իր օրինական ճամբով, այսինքն, Լօս Անճէլլէսի կոմիտէի եւ Քալիֆօրնիոյ Շրջ. Պատգ. Ժողովի միջոցաւ շրջանիս ընդհանուր Պատգ. Ժողովին:

«Իսկ մինչ այդ, կը կրկնենք անգամ մըն ալ, մենք չենք համաձայնիր որ այժմէն տետրակները ուղարկուին ընկերներուն, ինչպէս պարբերաբար գրականութիւն, անպայման ձեր մատնանշած հարցով ուրիշ շրջաններու կոմիտէները եւս զբաղեցնելու համար: Այդպիսի գործունէութիւն մը կատանայ ԱժԻԹ-ԱՍԻՕՆ բնաւորութիւն, որ չի կրնար հաւանութեանը արժանանալ ոեւէ Դաշնակցական Մարմնի: Այդպիսի երեւոյթ մեր կուսակցութեան պատմութեան մէջ արձանագրուած չէ:

«Իրոք եւ ձեր այն մտքերն ու վերագրումները եւ երբեք տեղի չեն՝ որ իբր թէ փորձ կ'ընենք ազատ խօսքը կաշկանդելու: Կուսակցական կարգապահութեան մասին խօսիլ, սիրելի Ֆէրահեան, երբեք չի նշանակեր կապել-կաշկանդել ընկերներու իրաւունքները: Կերեւա-կայէ՞ք թէ ի՞նչ քառս պիտի ստեղծուի մեր կազմակերպութեան մէջ, եթէ դաժնութիւն ուրիշ ընկերներ ալ, որոնք վերջին Պատգ. Ժողովներու ինչ-ինչ որոշումներուն չի հաւանելով տետրակներ գրէին ու զրկէին ընկերներուն:

«Ուրպէսզի դուք բնաւ չի մտածէք որ մենք մաղաչափ իսկ կուզենք ձեզ արգելիլ արտայայտուելէ, խորհուրդ կուտանք ձեզ ձեր տեսակէտները պատշաճ կերպով պաշտպանել Հայրենիքի միջոցաւ: Փոխանակ նեղութիւն քաշելու, ծախսերու ենթարկուելու, եւ միայն քանի մը

հարիւր տետրակներ ցրուելու հոս հոն, դուք ամենայն դիւրութեամբ պիտի կրնաք հազարաւորներու հետ չլիման մէջ մտնել՝ մեր իսկ թերթի միջոցաւ: Հայրենիքը ամպիոն մըն է, որ ձեզ անսահման դիւրութիւն կուտայ լսելի դարձնելու ձեր ձայնը՝ թէ հոս Ամերիկայի մէջ եւ թէ արտասահման: Սակայն որպէսզի ընթերցողները դիւրութեամբ հետեւին ձեր յօդուածներուն եւ ձեր խօսքը ըլլայ ազդու եւ տպաւորիչ, անհրաժեշտ է որ ըլլաք կարճ ու ամփոփ եւ ամենաշատը 2-3 յօդուածներու մէջ սեղմէք ձեր տեսակէտները: Եթէ ձեզմէ յետոյ դաժնութիւն ուրիշներ ալ, որոնք ուզեն թեր ու զէմ արտայայտուել, մենք անոնց եւս պատեհութիւն պիտի տանք: Ե՞րբ է պատահեր որ մեր մամուլը կամ պաշտօնական մարմիններ չեն ուղած սիրով լսել զանազան հարցերու վերաբերմամբ տարակարծիք եղողները:

Կ. Կ.-ի վերի նամակը ուղադրւի քննութենէ մը անցընելէ վերջ վաւերացուցինք ընկեր Ֆէրահեանի պատրաստած հետեւեալ պատասխանը, որ զրկուեցաւ Կ. Կ.-ին Դեկտ. 24-ին՝ հարցը տեղիս կոմիտէին ներկայացնելու համար մեր ձեռք առած ամէն օրինական միջոցներ ըստ պատելէ յետոյ, —

«Ստացած եմ ձեր 12 ամսաթիւ նամակը: Իբր տեղեկութիւն կը փափաքեմ ձեզ յայտնել որ Կոմիտէիս վարչութիւնն ինդրեցի որ իմ ծանօթ գրութիւնը ընկերա-կան Ժողովի օրակարգի հարց ընէ, սակայն վարչութիւնը մերժեց ընդունիլ առաջարկս: Այժմ տետրակը տըպուած է, որուն մէկ օրինակը ներփակ կը դանէք:

«Այս տետրակը մեր շարքերուն մէջ շահագրգռութիւն, խօսակցութիւն եւ վիճարանութիւն, եւ թեր ու զէմ կարծիքներու արտայայտութիւն պիտի արթնցնէ: Այս մտքով առած՝ կարելի է անոր ընկերներու զրկուիլը Ա-ԺԻԹ-ԱՍԻՕՆ կոչել, սակայն բառին ընդարձակ առումով Ա-ԺԻԹ-ԱՍԻՕՆ կոչել կարելի չէ, քանի որ բմբոստութեան հարուածի, ապօրինի միջոցներով մեր վերին մարմինները տապալելու, կուսակցութեան պարտականութեան

մէջ թերանալու, թուլացումի, Դաշնակցութիւնը քան-
զելու հրաւեր մը, թելադրութիւն մը, կոչ մը չէ այդ
տեսորակը:

«Երբ կոմիտէները ձեր պատրաստած ՀԱՅԱՍՏԱՆԹԻ
կիլիկիյի տեսորակը կը տանան, անոնք արդէն պատրաստ
պիտի ըլլան հարցին երկու կողմերով զբաղելու, նոր
կէտեր, յաւելումաւան լուսարանութիւններ որոնելու,
և լսելու պատրաստ պիտի ըլլան: Պիտի գիտնան թէ
ինչերը ի՞նչ և ո՞ւր կը կայանայ: Խորապէս կը գնահա-
տեմ ձեր այդ քայլը և կը յուսամ որ կը շարունակէք
ձեր կոմիտէներուն այս կարգի գրականութիւն զրկելու
գործը: Նոյնպէս ներիակ կը գտնէք իմ տեսակէտները
յայտնող գրութիւն մը, ձեր այդ յիշատ տեսորակին ի-
րրբ պատասխան:

«Մի քանի խօսք ԱժԻԹԱՍԻՈՆԻ մասին: Իրբ յեղափո-
խական կազմակերպութիւն մեր ստանձնած գործերէն
մին է ԱժԻԹԱՍԻՈՆԸ: Եթէ մեզ համար ներելի է քաղա-
քական, ընկերային և անտեսական գրութիւնները բա-
րեփոխելու համար ԱժԻԹԱՍԻՈՆԻ գիմել, ինչո՞ւ ներե-
լի չըլլայ մեր կազմակերպութիւնը բարեփոխելու հա-
մար նոյնպէս ԱժԻԹԱՍԻՈՆԻ գիմել: Կը խորհի՞ք թէ մեր
կազմակերպութիւնը ուղղափառ, կատարեալ, չիտակ և
բարեփոխութեան կարօտ չէ: Ինչպէս որ անհատ կազմա-
կերպութիւններու գործառնութիւնները ԱժԻԹԱՍԻՈՆԻ
բարձրացնողը կառավարութիւններու ընթացքն ու վե-
րաբերմունքն են, նոյնպէս ալ ձեր ընթացքն ու վերաբե-
րումը պիտի ըլլայ իմ գործառնութեան ԱժԻԹԱՍԻ-
ՈՆԻ բնոյթ տուող կամ չի տուողը:

«Իսկ զալով ձեր այն թելադրութեան թէ Հայրենիք-ի
միջոցով իմ տեսակէտները պաշտպանեմ՝ ինձ համար ըն-
դունելի չի կրնար ըլլալ երկու պատճառնով: Առաջին,
ևս իմ տեսորակները իրբ տեսարան, իրբ ակադեմական
վիճարանութեան հարց, լոկ ընթերցանութեան համար
չէ որ հրապարակ գրած եմ: Պահանջք է որ մեր ծրագր-
րի փոփոխութեամբ մեր կուսակցութիւնը իր տակտիկան
-իր ուղղութիւնը- իր քաղաքականութիւնը փոխէ հիմ-

նական կէտերու մէջ, յեղափոխական գործունէութեան
նոր ուղիի մը հետեւի: Եթէ իմ տեսակէտը մեր շար-
քերը տեսականօրէն բիւրեղացնելու պահանջը եղած ըլ-
լար, կրնայի մամլով հրապարակ գալ, ինչպէս անցելոյն
մեր մամուլը ընկերներ Դարբինեանի, Նաւասարդեանի
է ուրիշներու գրութիւններուն ընդարձակ տեղ տուած
և, որոնք իրբ գիտական, տեսական, դաստիարակիչ և
ընթերցանութեան նիւթեր տարածուած են: Իմ տեսա-
կէտը գործնական քայլ կը պահանջէ: Երկրորդ ևս իմ
տեսակէտը չի պիտի կրնամ ազատօրէն մամլոյ նիւթ
դարձնել, իրբ կուսակցական մի անձնաւորութիւն: Եթէ
այդ բանը ընել ևս յանձն առնէի իսկ, դուք չի պիտի
թոյլատրէիք զիս աղատ արտայայտուելու. պիտի ստիպ-
ուիք սրբազրել ու ձեր գրաքննութենէն անցնել իմ գը-
րութիւնները: Ինչպէս կարելի է մեր ներքին խնդիրները
աղատ մամլոյ և վիճարանութեան հարց դարձնել, ա-
ռանց վերապահութեան: Եթէ իմ տեսորակը ընկերներու
զրկելու մեր շարքերուն մէջ քառօս պիտի ստեղծէ, հասկա
եթէ մամլոյ մէջ հրատարակուելի միթէ՞ քառօսն աւելի
պակաս գրութիւն մը պիտի ստեղծուէր:

Մինչեւ հոս, և մինչեւ այս խնդրով Կ. Կ.-ի ներ-
կայացուցիչ ընկեր Արսէն Միքայէլեանի Քալիֆօրնիա
զալը, ընկեր Ֆէրահեան, մեր կողմէ, բանակցութիւն-
դալը, մարած ու թղթակցութիւններ կատարած էր Կ. Կ.-ի
հետ՝ երկար ատենէ իվեր մեր խորհրդածութիւններուն
նիւթ դառցած այս հարցերը օրինական ձամբով չըջանիս
Պատգ. Ժողովի օրակարգին վրայ դնելու նպատակով:

Ընկեր Միքայէլեանի առաջարկով խորհրդակցական
Ժողով մը ունեցանք միասին, ուր, իրբ Կ. Կ.-ի ներ-
կայացուցիչ առաջարկեց ա.) դադրեցնել մեր գրաւոր
սրբապահատը, բ.) խոստանալով որ մեր հարցերը կը
գրուին յառաջիկայ Պատգ. Ժողովի օրակարգին վրայ:

Մենք, սակայն, նկատի ունենալով, որ առանց պրօ-
պականտի կամ այս հարցերու կանխաւ ուսումնասիրու-
թեան թեան անոնց օրակարգին վրայ գրուելը արդար և
արդիւնաբեր լուծումը չէ, - հաւաքաբար մերժեցինք իր

1577-2002

առաջարկը, պահանջելով, որ նախ քան անոնց օրակարգին վրայ դրուելը՝ Կ. Կ.-ը յանձն առնէ կոմիտէներու միջոցով մեր շարքերուն քննութեան եւ ուսումնասիրութեան ենթարկել անոնք, ինչպէս ըրած էր, ու կրնար՝ իր հրատարակած «Հայաստանի թէ Կիլիկիա» տետրակին նախընթացով:

Կ. Կ.-ի ներկայացուցիչ ընկեր Միքայէլեան մերժեց յանձն առնել մեր այս առաջարկը, եւ, որմէ յետոյ, տեղի ունեցաւ մեր կախակայումը:

Կ. Կ.-ի մեզ կախակայելու մէջ երկու շարժառիթ կը տեսնենք: Մէկն է՝ Պատգամաւորական ժողովին տանիլ մեր կախակայումը պատճառող պարագաները միայն. այսինքն՝ մեր ընթացքին օրինաւոր թէ ապօրինի ըլլալը ճշտող կէտը եւ ո՛չ թէ մեր արծարծած հարցին ըստ էութեան ուշադրութեան առնուելը: Ուրիշ խօսքով Կ. Կ.-ը արհեստական գերեզման մը պատրաստած է մեր արծարծած հարցը իր էութեամբ այդ ձեւական գերեզմանին մէջ թաղելու՝ «ԿԱՐԳ ՈՒ ԿԱՆՈՆ» պատրուակելով: Իսկ միւս շարժառիթն է՝ մեր բերանները գոցել, մեզ կաշկանդել՝ որպէսզի մեր գրականութեամբ իր ծրագրերը չխանդարենք:

Մենք ալ մեր կարգին որոշած ենք շարունակել մեր պայքարը երկու շարժառիթներով: Մէկն է՝ լուսարանել մեր հարցերը մեր շարքերուն, վերլուծել ու ցոյց տալ անոնց մեր վերին մարմիններու մտայնութիւնը եւ միջոց ստեղծել մեր շարքերուն անդադառնալու անոնց եւ ըստ այնմ քայլեր առնելու: Եթէ մենք մեր մեր տեսութիւններու բովանդակութեամբ, մը յայտնած դադափարներով, մեր տեսակէտներով Հ. Յ. Դաշնակցութեան վարկին սեւէ արատ բերած ենք կամ հակադաշնակցական սեւէ կեցուածք ցոյց տուած ենք՝ թող դաշնակցական ընկերները, իբր անողոք դատաւորներու, արձակեն իրենց վճիռը ու մոռնան մեզ ու մեր անցեալը:

Կ. Կ.-ի մեր դէմ բռնած դիրքէն դատելով կրնանք ըսել թէ՛ եթէ մեր նախորդ հրատարակութիւնները մեր կախակայման դուռ բացին, այս հրատարակութիւնը մեր

արտաքսման պատճառ պիտի դառնայ: Մենք համոզւած ենք, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը յեղափոխական ներքին զօրաւոր ցնցումի մը կը կարօտի: Շատ բնական է, որ այդ ցնցումը առաջ բերողները անոր զոհուին: Մենք պատրաստ ենք զոհուելու: Հերիք է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը վերականգնի, իր փառաւոր անցեալին կը վերագառնայ եւ իր նախկին բարձրութեան մագլցելով՝ իր կոշման կը ծառայէ: Թող մենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարուածներով ինչանք, փոխանակ անոր փլատակներով տակ մնալու: Թող մենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան զոհէ՛րը դառնանք փոխանակ ա՛ն զոհ երթալու: Եթէ մեր զոհուելը Հ. Յ. Դաշնակցութեան նոր եռանդ, նոր աւին, նոր արիւն ու նոր կեանք կուտայ՝ մենք այդ զոհողութիւնը սիրով եւ առանց տրտունջի կը տանինք:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան նպատակը — ՅԵՂԱՓՈՒՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ — մեր ծուծն ու ուղեղն է, մեր կազմուածքին մէկ անբաժան մասը: Ոչ ոք կրնայ մեր կազմէն պոկել կամ դուրս հանել ան: Մեր վերին մարմինները կրնան մեզ արտաքսել իրենց ընկերակցութենէն միայն, բայց ո՛չ երբեք Հ. Յ. Դաշնակցութեան դադափարականէն: Մեր վերին մարմիններու բռնած բացասական, վանողական ու կամայական դիրքը մեզ յուսախափ ըրած է արդէն: Մենք ա՛նոնցմէ յուսահատած ենք:

Մեր երկրորդ շարժառիթն է հետեւեալը, — Կ. Կ.-ի մեր դէմ արձակած վճիռը ո՛չ միայն անարդար է, այլ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար վնասակար, վտանգաւոր ու աղէտարեւ նախընթաց մը ստեղծող արարք մըն է: Մեր փիլիսոփայութիւնը այն է՝ թէ աշխարհի վճռի մը խոնարհիւն ու անոր ենթարկուելը օրինաւոր դոյն կուտայ այդ վճռին, ու անոր հեղինակին ձեռքին մէջ զօրաւոր զէնք մը դառնալով՝ ապագային ա՛լ աւելի յանդուգն, ա՛լ աւելի անդուստ ու անսանձ կը դորձածուի զուգն, ա՛լ աւելի անդուստ ու անսանձ կը դորձածուի ան: Մենք մեր կախակայման որոշումը անգիտանալով՝ կը դիմենք զայն ՓԾԱՅՆԵԼՈՒ (միլիթիքէյշըն) միջոցին — որն է՝ օրէնք մը անգոր դարձնել չյարգելով դշան: Այս

կերպը օրէնքի մը անարդարութեան դէմ ընդմիջում մըն է, եւ ոչ թէ օրէնագիր մեքեան խանգարելու միտում:

Մեր այս քայլը դաշնակցական շարքերուն մէջ չփոթ առաջ բերելու չէ: Յառաջիկայ Պատգ. Ժողովին առջեւ երկու որոշ հարցեր պէտք է ըլլան: Մին՝ մեր կախա-կայման խնդիրը, իսկ միւսը՝ մեր արծարծած հարցին ըստ էութեան ուշադրութեան անուշիլը: Այս երկու հարցերը իրարմէ բոլորովին անկախ ու անջատ են: Մեզ շահագրգռողը երկրորդ հարցն է, եւ մեր ուշադրութիւնը այդ հարցին դարձուցած ենք ամբողջովին: Դաշնակցական ընկերները այս երկրորդ հարցով զբաղելու են, իսկ մեր կախակայման խնդիրը թող իր բնական ելքին հասնի:

Այժմ անցնինք Բիւրոյի Բիւ 31 Շրջաբերականին ուսումնասիրութեան:—

Այդ շրջաբերականի բովանդակութիւնը, անոր կրած թուականը քով-քովի բերելով կրնանք ըսել թէ՝ Կ. Կ.—ը մեզ կախակայելու հրահանգը ստացած է վերէն, Բիւրոյէն: Նաեւ: Բիւրոյի մէկ անդամին կողմէ գրուած ու Կ. Կ.—ի կողմէ իւրացուած «Հայաստան թէ Կիլիկիա» տետրակը, ինչպէս նաեւ Բիւրոյի մնացուն անդամներուն վերջին տասը տարիներուն բռնած ընթացքը, ու, իբր կուսակցութիւն, իրենց ցուցադրած հեղինակութիւնը անժխտելիօրէն կը փաստեն թէ՝ մեր ծրագրի, մեր քաղաքականութեան, մեր յեղափոխական տակտիկայի փոփոխութիւններուն եւ վերադնահատութեան հակառակողները ո՛չ թէ մեր կուսակցական ժողովներն են — սկսած կոմիտէականէն մինչեւ Պատգ. Ժողովները — ո՛չ թէ մեր շարքերն են կամ կազմակերպական կանոններն ու կուսակցական աւանդական կարգերը, այլ՝ այդ բոլորին շուքին տակ թաղնուած, անոնց դիմակով ծածկընուած, անոնց անունով խօսող՝ բայց որոշ ու դամուած տեսակէտներու ծառայող, կուսակցութիւնը իրենց եւս տեսէն քաշող մեր ղեկավարներն են:

Բիւրոյի Բիւ 31 Շրջաբերականը չինական պարբնակ մըն

է՝ քաշուած մեր կուսակցութեան շուրջ, որպէսզի պատրաստուած շարքերը գուրտի գաղափարներու յարձակման վտանգէն դէմ մնան: Այդ շրջաբերականը կանխարգելիչ շինուելի մը ներածումն է, որպէսզի մեր շարքերը խորհելու հիւանդութենէն չվարակուին: Այդ Շրջաբերականը չ. Յ. Դաշնակցութեան տասնամաքարն է՝ «ԱՍՏ ՀԱՆԳՁԻ ՅԵՂԱՓՈՒԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» արձանագրութեամբ: Մենք հանդարտ խղճով եւ կուսակցականօրէն օգտակար գործ մը գլուխ հանողի մը գոհ սրտով կը յայտարարենք թէ՝ մենք մեր այս շարժումով պատճառեղանք, որ մեր վերին մարմինները Հայաստան թէ Կիլիկիա տետրակը շարադրեն ու հրատարակեն, որ ինքզինքը դատապարտող փաստաթուղթ մըն է, որ Բիւրոն իր Բիւ 31 Շրջաբերականը դուրս տայ: Այդ երկու պաշտօնական վաւերագրերը՝ չ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկը ստանձնող ու անոր գործերը վարող մարմիններուն քաղաքական տեսակէտները, հայեացքները եւ մտայնութիւնները կը պարզեն, որոնք, մինչեւ այժմ, անձանօթ էին մեզի: Մենք ալ կը ձայնակցինք Բիւրոյին ու կըսենք՝ — չ. Յ. Դաշնակցութեան համար կարեւորը տեսական վէճերը չեն, այլ՝ միայն ԳՈՐԾՆ ու ԳՈՐԾԻՆ բնոյթը: Մեր յարուածը տեսական վէճ չէ, փիլիսոփայական կամ ընկերարանական հարցերու շուրջ մտամարդանքներու հակաճառութիւն չէ: Մեր արծարծած հարցը ամեն դաշնակցականի համար պարտադրիչ ԳՈՐԾՆ ու ԳՈՐԾԻՆ բնոյթն է: Մենք վերահասու ենք, որ այս կարգի հարց մը կուսակցութեան ծրագրով եւ ընդհ. Ժողովի որոշումով միայն կրնայ լուծուի ստանալ եւ այդ արդիւնքին հասնելու համար է, որ հրապարակ եկած ենք:

Որպէսզի մեր արծարծած հարցը ընդհ. Ժողովին կարենայ ներկայացուիլ, Կ. Կ.—ը, իբր օրինաւոր ճամբայ, ցոյց տուած է մեզի հետեւեալ յաջորդական քայլերը անուշիլու անհրաժեշտութիւնը:— Ա) հարցը ներկայացընել տեղական կոմիտէական Ժողովին, Բ) անոր խողովակով Շրջ. Պատգ. Ժողովին, Գ) շրջանի կոմիտէներուն, Դ) Պատգ. Ժողովին, եւ Ե) ընդհ. Ժողովին: Իսկ

ներով դրադուելու: Եթէ այդ է Բիւրօյի ըմբռնումը, յայտնութիւն մը պիտի ըլլայ բոլոր դաշնակցականներու համար: Եթէ այդպէս է՝ պէտք է ընդունինք, որ մեր կուսակցութեան քաղաքական հիմնական նպատակը կամ գործնական քաղաքականութիւնը անսխալօրէն է ու չի կրնար վերաքննութեան ենթարկուիլ կամ բարեփոխուիլ: Այն բանը միայն չի կրնար բարեփոխուիլ, երբ կատարուել է: Մարդկային պատմութիւնը արձանագործած է տակաւին անհատի մը անունը, որ կատարեալ բան մը արտադրած ըլլար:

Իսկ եթէ Ընդհ. Ժողովը իրաւասու է այդ խնդիրներով դրադիլ, շատ բնական է, որ դաշնակցական մը, իբր Ընդհ. Ժողովի պատգամաւոր ընտրողի, իրաւունքն ու իրաւասութիւնը ունենայ այդ կարգի խնդիրներով դրադուելու: Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծրագրերը, նպատակն ու գործունէութիւնը սահմանողն ու գծողը դաշնակցական անհատներն են իրենց ընտրած ներկայացուցիչներով: Միթէ կարելի է, որ ընտրուող պատգամաւորը աւելի մեծ, աւելի ընդարձակ, աւելի բարձր իշխանութիւն եւ իրաւունք ունենայ, քան թէ զինքը ընտրող դաշնակցական անհատը: Պատգամաւորի մը տրուած առժամանակեայ իշխանութեան եւ իրաւունքի ակն ու ըշտեմարանը դաշնակցական անհատն է:

11-րդ Ընդհ. Ժողովը որոշած է յետաձգել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծրագրի վերամշակութիւնը՝ մինչեւ որ վերանան հետեւեալ արգելքներն ու պատճառները, — Ա) երկրորդ կազմակերպութիւններն ու ընկերները պիտի չկրնան զրադիլ այդ խնդրով, քանի երկիրը կը գտնուի խորհրդային Բժժիկին տակ: Բ) 10-րդ Ընդհ. Ժողովէն ի վեր ծրագրի վերամշակութեան համար արտասահմանի մէջ ձեռնարկած աշխատանքներն ապարդիւն են անցած եւ տուեալներ չկան, թէ յառաջիկային ապարդիւն են անցած եւ պիտի ըլլան, քանի որ առոր համար արտասահմանի մէջ նպաստաւոր պայմաններ չկան:»

Եթէ 11-րդ Ընդհ. Ժողովի այս բանաձեւը յառաջիկայ 12-րդ Ընդհ. Ժողովի ուրիշ բանաձեւով մը չի չեղոքաց-

ուի եւ չխախտուի, մեր ծրագրի վերամշակութիւնը մինչեւ մեր երկրին խորհրդային իշխանութենէն աղատագրուելը պիտի յետաձգուի: Թէ այդ բանը ե՞րբ տեղի պիտի ունենայ՝ թող իւրաքանչիւր դաշնակցական տայ անոր պատասխանը:

Ձեռք գիտնել թէ ծրագրի վերաքննութեան արդելք եղող այդ երկու պատճառներէն ուրիշ մէկին անհետանալը վերաքննութեան գործին ընթացք տալու համար բաւական պիտի նկատուի, թէ պէտք պիտի ըլլայ սպասել մինչեւ երկուքին միանգամայն եւ միասնաբար վերանալու օրը: Եթէ պատճառներէն երկուքն ալ պէտք է վերանան, որ ծրագրի վերաքննութեան ձեռնարկել կարենանք, այդ պարագային արտասահմանի մէջ ունէ աշխատանքի ձեռնարկելը անօգուտ ու անպէտ պիտի ըլլայ Իսկ եթէ անոնցմէ մէկին վերացումը միայն բաւական պիտի ըլլայ, այդ պարագային կրնանք լսել թէ արտասահմանի մէջ մէկէ աւելի տուեալներ եւ նպաստաւոր պայմաններ կան որոնք ծրագրի վերաքննութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնեն. հերիք է, որ Բիւրօն անոնք տեսնելու եւ նկատութեան առնելու տրամադրութիւն ցոյց տայ:

Այո, գիտենք, որ Ընդհ. Ժողովի որոշումները ի դժուարութեամբ կը մնան, մինչեւ փոխուին: Միթէ յանցանք է նոր որոշումներով նախորդները փոխել տալու մեր ձգտումը: Գիտենք, որ Ընդհ. Ժողովի գումարման որոշում չկայ: Միթէ յանցանք է Ընդհ. Ժողով գումարելու մեր պահանջը: Նոյնպէս գիտենք, որ Ժողովէ—Ժողով կուսակցութեան մէջ վէճ չի կրնար ըլլալ տրուած որոշումներու մասին: Այսինքն՝ այդ որոշումները գործադրել կամ չը գործադրելու մասին վիճելը կարելի չէ, որովհետեւ ամեն դաշնակցական պարտադրուած է ենթարկուիլ անոնց: Բայց մեր յարուցած հարցը այդ որոշումները չը գործադրելու, անոնց չենթարկուելու, անոնց դէմ ըմբռնութեան վէճ չէ, այլ այդ որոշումներուն ներկայ պայմաններուն անհամապատասխան եղած ըլլալու ցուցմունքն է, քննադատութեան եւ վերաքննութեան պահանջն է:

Քաղաքակրթուած ազգերու մէջ օրէնքներու եւ պաշ-

տօնեաներու քննադատութեան ենթարկելը քաղաքացիի մը իրաւունքն է: Պահպանողական կառավարութիւններն իսկ կը թոյլատրեն, որ ժողովուրդը նոր օրէնքներ առաջարկէ եւ հինը յետոյ կոչէ (Ինքիշիյթիւլ, Րիֆորէնտըմ): Իսկ մենք՝ իբր յեղափոխական կազմակերպութիւն, կուրանանք այդ իրաւունքը մեր անդամներուն ու կը դիմենք Ստալինեան զսպիչ եւ ճնշիչ միջոցներուն: Կերեւի մարդիկ կամ կազմակերպութիւններ որչափ ծայրայեղ եւ արմատական-աղատական դառնան, այնչափ աննե-րող, անհանդուրժող եւ ինքնիշխան կըլլան:

Ահաւասիկ Բիւրօյէն ծագած կուսակցական կարգապահութեան ուրիշ հրահանգ մը եւս, — «Ընդհանուր ժողովը կուսակցութեան մեծամասնութեան կամֆի արտայայտութիւնն է, փոքրամասնութիւնը պարտաւոր է եմքարկուիլ մեծամասնութեան կամֆին: Մէկը որ չի յարգեր այս պայմանը եւ չուզեր եմքարկուիլ Ընդհ. ժողովի որոշման ու կուզէ իր տեսակետները առաջ քշել, չի կըրնար մնալ կուսակցութեան մէջ»: Այո, մեծամասնութեան կամքին եւ Ընդհ. ժողովի որոշումներուն ենթարկուելը փարլամենթական ընդհանուր օրէնք մըն է, այդ մասին ոչ կասկած ոչ ալ բողոք ունինք: Սակայն տեսակէտ մը առաջ քշել ուզելը, մեծամասնութեան կամքին եւ Ընդհ. ժողովի որոշումներու չենթարկուելու անպարտաճանաչութեան հաւասարեցնելը, իբրեւ յանցանք՝ Բիւրօյի մտայնութիւնը կը մատնէ: Մեծամասնութեան կամքը փոքրամասնութեան փրայ պարտադրող օրէնքին հիմը կը կազմէ տեսակէտի մը առաջ քշելու իրաւունքը:

Եթէ փարլամենթական օրէնքով կառավարուած ժողովի մը մէջ տեսակէտ մը առաջ քշուելու պատեհութիւնը չպիտի ըլլայ, ապա ինչո՞ւ առաջարկներ, հակաառաջարկներ, վիճարանութիւններ եւ իլերջոյ ջուէարկութիւններ տեղի պիտի ունենան: Օրինակ՝: Երբ ընկերավարութիւնը մեր ծրագրին մէկ մասը դարձաւ, տեսակէտի մը առաջ քշուելու փափաքի մը արդիւնքն էր, բայց այդ տեսակէտը առաջ քշողը Հ. Յ. Դաշնակցութենէն դուրս մնալու հրաւեր չստացաւ: Այժմ երբ մենք

նոյն այդ ընկերավարութիւնը մեր ծրագրէն դուրս հանելու տեսակէտը առաջ կը քշենք, հրաւեր կստանանք Հ. Յ. Դաշնակցութենէն դուրս մնալու:

Բիւրօյի եւ Կ. Կ.—ի իշխանութիւնները ընածին, ինքրնարուիս եւ անսահման չեն, այլ՝ անոնք ծագում առած են զիրենք ընտրող ժողովներէն: Երբ դաշնակցական շարքերը, — որոնց վրայ Բիւրօն եւ Կ. Կ.—ը իրենց իշխանութիւնը կը դործածեն, — անտարբեր ու կրաւորական դերքի մէջ մնան, խորհելու եւ արտայայտուելու յանդերձութիւնը չունենան, արտաքսուծի վախէն պապանծին, անոնք իրենց այս ընթացքով Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը գէպի պիւրօկրատի կառաջնորդեն: Այն ատեն դաշնակցական շարքերը ազդակ մը ըլլալէ կը դադրին, պաշտօնեաներու կամքը տիրող կը դառնայ, որ ի պահանջել հարկին կրնայ մեծամասնութիւն ստեղծել:

Իււանակալական վարչաձեւ մը, Բարեգործականի նըման պահպանողական կազմակերպութեան մը կրնայ թոյլատրելի ըլլալ, բայց Դաշնակցութեան պէս յեղափոխական կազմակերպութեան մը համար՝ երբեք: Բարեգործականի անդամները կրնան անտարբեր մնալ դէպի վարչական գործերը, սակայն յեղափոխական հնոցին մէջ թրծուած դաշնակցականի մը համար անտարբեր մնալը հեղինակ պիտի ըլլայ:

Սովորութիւնը օրէնք չէ, այլ՝ ժամանակի եւ պարագաներու ծնունդ: Երբ պայմանները փոխուին, ընդունուած սովորութիւնը եւս կը փոխուի: Երկրի մէջ դաշնակցական ըլլալը ոճիւր էր, խօսելու, ժողովներ դուրս բերելու եւ արտայայտուելու վտանգը մեծ էր: Կուսակցական ամեն դէպքէ կը կատարուէր ստորերկրեայ ճամբաներով եւ մթութեան մէջ: Այժմ պայմանները փոխուած են, հետեւաբար այդ հին օրերուն ստեղծած դրութիւնը եւս պէտք է փոխել: Ինչպէս որ այդ միապետական օրերուն Դաշնակցութիւնը չէր կրնար տէմօկրատիկ կարգերով ընթանալ, այս օր ալ, տէմօկրատիկ լոյսին տակ, չի կրնար միապետական կարգերով ընթանալ: Երկար տարիներու ընթացքին, պարագաներու բերմամբ գործածուած հին սովորութիւնները մեր վերին

մարմինները ինքնազուլս կառավարելու անբաժան իրա-
ւունքով մը օժտած են: Անոնք կուսակցութեան ծրագր-
րին վերաբերեալ հարցերու մասին պրօպականտէն կը
վախնան, հարցերու ընտրութիւնն ու անոնց պրօպական-
տը իրենց վերապահած են: Դաշնակցական շարքերը յու-
զող խնդիրներու լուսարանութեան կը հաւատան, պայ-
մանով, որ անոնց լուսարանութիւնները իրենց փափաքած
ձեւով ըլլայ եւ անոնց պրօպականտը իրենց ցոյց տւած
ձեւով ընթանայ: Պատգամաւորները իրենց տեսակէտ-
ներով զինուած ժողովի դան՝ որպէսզի ներկայ կողմ
մեծամասնութիւնը իրենց կամքը արտայայտէ:

Մեր վերին մարմինները իրենց կամքը քալեցնելու
համար իրենց տրամադրութեան տակ ունին կուսակցա-
կան մեքենան եւ միջոցները: Կուսակցութեան ամբող-
ջութիւնը պահպանելու յանկերգը իբր մտրակ կը դուր-
ծածեն ընկերներու մերկ մէջքին: Իսկ ընկերները պա-
ռակտովի սարսափին տակ կը համակերպին ու մեր վե-
րին մարմինները աւելի զօրաւոր կղզան իրենց հարուած-
ները անխնայ իշեցնելու, առանց խորհելու թէ հետե-
ւանքը ինչ կըլլայ:

Ազատ պրօպականտը առաջադրուած հարցի մը թեր ու
դէմ կողմերը կը լուսարանէ, անոր օգտակար ու վնաս-
ակար կողմերը դուրս կը բերէ, կարծիքներ յայտնելու
դուռ կը բանայ, հարցին մտածուած ձեւով լուծուած տա-
լուն կը նպաստէ: Միակողմանի պրօպականտը կողմնա-
կի վարչութեան կը յանգի: Դաշնակցականի մը անխախ-
տելի իրաւունքն է կուսակցական գործերու մասին իր
ունեցած գաղափարներն ու տեսակէտները դաշնակցա-
կան ընկերներուն հաղորդել, գործածելով բերանացի,
զրաւոր եւ տպագրական միջոցները: Երբ մեր վերին
մարմինները կը ձգտին այդ իրաւունքը զլանալ դաշնակ-
ցականի մը՝ իրաւունք ըլլալէ կը դադրի ու կը դառնայ
չորհման մը, առանձնաշնորհում մը վերին մարմնոյ ձեռ-
քին մէջ՝ իր ուղած տեղը, ուղած ժամանակը, ուղած
ձեւով իր ուղած դաշնակցականին տալու համար:

Երբ դաշնակցական մը կը պարտադրուի իր կու-
սակցական տեսակէտները իր պատկանած կոմիտէին մի-

այն ներկայացնելու, անոր շուրջ նեղ օղակ մը կը քաշ-
ուի, դաշնակցական ընդարձակ շրջանակին մէջ կը չե-
զոքացուի ան, իր կոմիտէին մէջ կը բանտարկուի, անոր
բերնին կապանք՝ մտքին խափան՝ թուիչներուն սահ-
ման կը դրուի: Դաշնակցական անհատ մը Դաշնակցու-
թեան մեծ ընտանիքին մէջ անդամն է եւ ուր որ ալ ըլ-
լայ, այդ ընտանիքին ո՛ր ճիւղին ալ պատկանի, իր կա-
պը Դաշնակցութեան հետ է, իր կուսակցական պար-
տականութիւնը Դաշնակցութեան կը վճարէ: Կազմա-
կերպութեան շահը ամեն տեղ նոյնն է: Դաշնակցակա-
նի մը կուսակցական գործունէութիւնը տեղի մը մէջ
սահմանափակելը՝ անոր դիրքը չմըրսնել կը նշանակէ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծրագրի վերաքննութիւնը
պահանջող մեր առաջադրած հարցը առաջ մղելու հա-
մար մեր որդեգրած միջոցը եւ մեր առած քայլը կապ-
մակերպական կանոններուն եւ ընդունուած կուսակցա-
կան աւանդութիւններուն հակառակ չէ:

Որովհետեւ՝

1.— Կանոնագրային ռեւէ տրամադրութիւն չկայ, որ
մեր առած քայլը արգիլէ:

2.— Կանոնագրային ռեւէ տրամադրութիւն չկայ, որ
այդ ուղութեամբ քալելու մը սահմանած ըլլայ:

3.— Միաձեռն ու միակերպ կուսակցական անգիր ա-
ւանդութիւն մը չկայ ընդունուած, որ այս կարգի քայ-
լերու միակ քալման եղած ըլլայ:

4.— Կ. Կ.—ի արձակած պատիժը կանոնագրի տրա-
մադրութեան համաձայն չէ: Կազմակերպութեան դէմ
գործուած յանցանքներու ցանկը եւ անոնց տրուելիք
պատիժները արձանագրուած են մեր ներքին կանոնա-
գրի 53 եւ 58 յօդուածներուն մէջ:

5.— Կ. Կ.—ի ցոյց տուած քալման առ առաւելն քե-
լադրութիւն մը կրնայ նկատուիլ, բայց ո՛չ կազմակեր-

պական կանոն կամ ընդունուած կուսակցական աւանդութիւն:

6.— Յոյց տրուած քամբան հարցը մինչեւ Ընդհ. Ժողով հասցնելու համար բաց պէտք էր ըլլար, առանց խափանումի ենթարկուելու:

7.— Երբ ցոյց տրուած քամբայ մը ելք չունի, չի կրնար քամբայ կոչուիլ, որովհետեւ տեղ մը չի հասնիր:

8.— Ճամբայ չեղած տեղ մը՝ քամբորդը իր մտադրութեամբ կայանը հասնելու համար քամբու ընտրութեան մէջ իր դատողութիւնը կը գործածէ:

ՀԵՏԵՒԱԲԱՐ, մենք կամբաստանենք Կ. Կ.—ը, որ ա՛ն կըլտէ քանակաւորութեան, կամայական եւ զսպողական՝ դէպի մեր արծարծած հարցը եւ առած է հակաօրինական եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան վնասարեւ ջաշխարհ, որոնք են,

Ա.— Մեր դէմ անոր բերած քամբաստանութիւնը կողմակերպական կանոններու ունէ յողուածի վրայ հիմնուած է: Անոր մեր դէմ արծարծած վճիռը եւ տուած պատիժը մեր կանոնադրին տրամադրութեան հակառակ է:

Բ.— Կուսակցական պատմութեան եւ աւանդութեան մէջ առաջինն ու միակը չէ մեր այս գործունէութիւնը, այլ՝ պատահած են տարակարծութիւններ, կողմուած են փոքրամասնութիւններ, խմբեր, հոսանքներ՝ որոնք զբոսականութեամբ եւ թուցիկներով ընկերներուն պարզած են իրենց տեսակէտները: Օրինակ՝ 1906—1907 թուականներուն Կովկասի մէջ ծագած շարժումներուն իբր հետեւանք դուրս տրուած թուցիկները, Կովկասեան Նախագիծը, Միհրանական Շարժումը, Տր. Մ. Չալեանի, Մըրաւեանի, Լեւոն Աթաբեկեանի հրատարակութիւնները, Երիտասարդ Դաշնակցականներու Խումբը, Բազուի Համագումարը եւայլն:

Գ.— Կ. Կ.—ը թոյլատրած է, որ մեզ շահագրգռող խնդիրները մամուլի նիւթ դարձնենք եւ այդ նպատակով «Հայրենիք»-ին էջերը տրամադրած էր: Ուրեմն՝ մեր

տեսակէտները առանձին տետրակներով մեր ընկերներուն զրկելը, փոխանակ «Հայրենիք»-ի էջերը հրապարակով գործածելու, չէր կրնար հակա-կարգապահական արարք մը նկատուիլ:

Դ.— Կ. Կ.—ը մեր ներկայացուցած հարցերուն ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՏԱԿԻՆ ՈՒ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԻՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՓՈՒՆՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՋԱԴՐՈՂ հարցեր ըլլալը ընդունելով հանդերձ՝ առաջարկած է հրապարակել եւ մամուլի նիւթ դարձնել անոնք՝ հակառակ ընդհանուր ժողովներու այդ բանը ընկը արգելող որոշումներուն: Կ. Կ.—ը ո՛չ միայն չի գնահատեր մեզի բրած իր այդ առաջարկին հակաօրինականութիւնը, այլ՝ նոյն իսկ, այնքան առաջ կերթայ, որ մեզ կը պատժէ իբր անկարգապահներու. որովհետեւ՝ իր ցոյց տուած հակաօրինական ճամբուն կամ ընթացքին հետեւած չենք:

Ե.— «Ասպարէզ»-ի խմբագիրը ԶԱՐՄԱՆ կեղծ անուն տակ Դաշնակցութեան նպատակին ու գործելակերպին հիմնական փոփոխութիւններ առաջադրող մեր ներկայացուցած հարցերը մամուլի նիւթ դարձուց եւ անոնց չուրջ ինքն իր դէմ վիճարանեցաւ: Կ. Կ.—ի տեսակէտով այդ պատասխանատու պաշտօնը վարող դաշնակցական խմբագիրը կարգապահ ու կանոնապահ է ու իր պաշտօնին վրայ կը մնայ. իսկ մեր տեսակէտները առանձին տետրակներով ՄԵՐ ընկերներուն զրկելը կորակուի հակա-կարգապահական եւ կենթարկուի ՊԱՏԻԺԻ:

Զ.— Կ. Կ.—ի հրատարակած Հայաստանի թէ Կիլիկիա տետրակը մեր կողմակերպութեան յիշուածներուն եւ տեսակէտներուն բոլորովին հակառակ ու հակոտնեայ, դաշնակցականներու խմբականութեան անարգանք, ընկերներու զգացումները վիրաւորող, դատապարտելի գրութիւն մըն էր: Մենք մերկացնելով ու պարզաբանելով ան՝ ո՛չ թէ վրդովեցուցիչ արարքի մը մէջ բռնուեցանք, այլ՝ ընդհակառակը, դաշնակցականի մը կոչումն ու պարտականութիւնը կատարեցինք, եւ սակայն այդ պատճառով իսկ, կախակայման ենթարկուեցանք:

Է. — Կ. Կ. —ը իր այդ տետրակով ինքզինքը դրած է վիճաբանող կողմիդերին մէջ եւ հրաւիրած է դաշնակցականները, որ այդ տետրակին բովանդակութիւնը վիճաբանութեան նիւթ դարձնեն: Մենք, իբրեւ դաշնակցականներու, այդ ՀՐԱԻԵՐԻՆ ընդ առաջ երթալով՝ վիճաբանութեան եւ քննադատութեան ենթարկեցինք ԱՅԴ տետրակը եւ ըստ այնմ տուինք մեր պատասխանը: Եւ որովհետեւ չունինք կուսակցութեան մասնաշաղկապով, ուր կարենայինք արտայայտուիլ կամ ներքնապէս հաղորդակցիլ ընկերներու հետ՝ այդ պաշտօնը կատարող իբր միջոց ընտրեցինք յատուկ գրականութեան հրատարակութիւնը: Այդ կարգի պակաս մը լրացնելուն ծառայող մեր առած քայլը եւ ընտրած ճամբան դարձած է հակակարգապահութիւն:

Ը. — Մեզ շահագրգռող խնդիրը, որ ընկերներուն պարզած ենք առանձին գրականութեամբ, մեր կուսակցութեան ՏԻՐԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ եղող ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶՍՏԱ-ԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՅՆ է: Մենք մեր կուսակցութեան հիմնական նպատակը, կոչումն ու աւանդութիւնները հարուածելու, հիմնադրուել ընելու յորդորներ կարգացած չենք մեր գործունէութեամբ: Ընդհակառակը՝ անոնք ա՛յլ աւելի ամրացնելու, ա՛յլ աւելի հիմնաւորելու եւ օրուան ՀԱՐՅ ԴԱՐՃՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ, նախաձեռնութիւնը եւ կուսակցական նախաձեռնողութիւնը իրենց արժանիքներէն մերկացուելով՝ պատժոյ արժանի յանցանքներու վերածուած են Կ. Կ. —ի կողմէ:

Թ. — Իրենց ծաղիկ հասակէն ի վեր դաշնակցական, իրենց կեանքին մէծ ու կարեւոր մասը Դաշնակցութեան զազախարակներին տրամադրած, մեր կուսակցութեան ամենատխուր օրերուն անոր կողքին կանգնած, գործունէայ, զոհող, հերոս, գիտակից եւ իրենց կուսակցութիւնը ո՛չ մի պարագայի տակ, ո՛չ մի հանգամանքով կասկածի չենթարկած հին, փորձուած ու թրծուած յեղափոխականներու ապրած Դաշնակցութիւնը ձեռնարկած յանցանքի ամբաստանութեամբ մեզ մրոտելուն մէջ մենք

ուրիշ բան չենք տեսներ, բացի մեր արծարծած խնդիրները անտես առնելու, թաղելու, դաշնակցական շարքերը մեր դէմ նախապաշարելու եւ անոնք այդ հարցերէն հեռու պահելու մտաշուրթեամբ եւ մտադրութեամբ պատրաստուած ծրագիր մը:

Ժ. — Կ. Կ. —ը մեր դէմ յարուցած ձեռնարկ ամբաստանութեան մշուշով մեր արծարծած հարցին էութիւնը եւ անոր իսկական արժանիքը ծածկած ու քողարկած՝ մոռացութեան մատնելու կը ձգտի: Մեր եւ դաշնակցական շարքերուն միջեւ պնտնէջ մը քաշած է ու լոյս թափանցող ծակերը խցած է, ու թոյլ չի տար, որ մեր ընկերները լուսարանուին:

ԺԱ. — «Հայրենիք» օրաթերթը ընկեր Մ. Վարանդեանի ընկերվարութեան շուրջ գրած յօդուածները հրատարակեց: Բայց ընկեր Մ. Գ. Ֆէրահեանի կողմէ մեր տեսակէտները պարզող տրուած պատասխանը «Հայրենիք»-ին մէջ հրատարակուելը անարդօքէն մերժուեցաւ: Կ. Կ. —ի այս քայլը ցոյց կուտայ թէ՛ դաշնակցական շարքերու դատարարակութիւնը, անոնց մտքերուն մարդանքը, ճշմարտութիւններ երեւան բերելը այնքան ալ կարեւոր չեն Կ. Կ. —ին համար՝ որքան ՔԱՂԱՓԱՐԸՆՈՒԹԻՒՆ խաղալը:

ԺԲ. — Կ. Կ. —ը մեր արծարծած ծրագրի վերաքննութեան հարցը Պատգ. Ժողովի օրակարգին վրայ դնելն ու անով դրաղիլը, կոմիտէները անով դրաղեցնելը մերժելն վերջ՝ իբր օրինակ ու միակ ճամբայ, մեզի ցոյց տրուածէր կոմիտէական խողովակը: Բայց Մեր ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԱՊԵՐՈՒՆ լիք տալու գնով զիջած էր հարցը Պատգ. Ժողովի օրակարգին վրայ դնել: Ուրեմն՝ հարցը Ընդհ. Ժողովին տանելու միակ ճամբան կոմիտէական խողովակը չէր, եւ Կ. Կ. —ը կուսակցական մարմնոյ մը պարտականութիւնը կատարած ըլլալու համար ՀԱՏՈՒՅՈՒՄ մը կը պահանջէր:

ԺԳ. — Կ. Կ. —ի հրամայած մեր կախակայման, կղզիացման ու չկողքացման պարագան քաջայերած է մեր կոմիտէներն ու շարքերը: Անոնք ալ, իրենց կարգին, Կ. Կ. —

ին հետեւելով կախակայած ու կախակայել սպառնացած են իրենց շրջանի այն ընկերները, որոնք մեզի հետ կապ ունին, մեր դադարները կը բաժնեն: Գաղափարի եւ մտածումի դէմ արշաւանքի մը առաջնորդութիւնը ըստանձնած է ան:

ԺԴ. — Կ. Կ. — ր կախակայումի եւ արտաքուստի սարսափով լռեցուցած է մեր շարքերը ու անոնց բերաններուն սանձ դրած է, փոխանակ՝ յեղափոխականի վայել ազատամտութեամբ ու թոյլտուութեամբ արծարծուած հարցերուն ընդ առաջ երթալու: Վախով՝ զոցուած բերան մը սրտի փոփոխութիւն չի նշանակեր, կամ, պատեհ առիթով, անոր վերաբացուելուն վտանգը չի կանխեր: Ճշմարտութեամբ համոզելու միջոց չէ: Այդ միջոցը միապետական երկիրները փորձած են ու ձախողած: Այդ կարգի դաստիարակութեամբ կուսակցութիւնը դէպի այլասեռութիւն ու քայքայում կառավարողութիւն:

ԺԵ. — «Հայրենիք» օրաթերթը, Նոյեմբեր 9, 1929-ին, «ՀԵՂՁՈՒՅԻՁ ՄԹՆՈՒՈՐՏ ՄԸ» վերնագրով խմբագրական մը զբաղէր, ուղղուած Խորհրդային Բոնապարտութեան: Այդ խմբագրականին վերջին մասը մեր կողմէ կուղղենք մեր մարմիններուն «Ի ԲԵՐԱՆԷ ՔՈՒՄՄԷ ԴԱՏԵՅԻՅ ԶՔԵԶ» ըսելով: Ու կը վերջացնենք մեր ըսելիքները արտատպելով հոս յիշեալ խմբագրականին այդ հատուածը՝ իւրացնելով ան մեր կողմէ:

ԱՀԱ ԱՅԴ ՀԱՏՈՒԱԾԸ. —

«Յեղափոխական Մաքուր Գաղափարներով Տոգորուած ՄԱՐԴԸ՝ ԵՐԲԷՔ ԱԶԱՏ ՄՏՔԻ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԵՆԷՆ ՁԻ ՎԱԽՆԱՐ: Ան իր Ուժը կառնէ ԻՐ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՄԱՔՐՈՒԹԵՆԷՆ եւ կը Պաշտպանուի իր Գեղեցիկ Խօսքերու ԶՐԱՀՈՎ: ԱՅՍՊԻՍԻ ԶԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՁԵԻՆԵՐՈՎ Հեղձուցիչ Մթնոլորտի մը մէջ ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԽԵՂԴԵԼՈՒ ՓՈՐՁԸ՝ ԱՊԱՅՈՅՏՆ Է ԹԱՆՁՐԱՅԵԱԼ ԱՊԻԿԱՐՈՒԹԵԱՆ, ՈՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՏՈՆՅ ԻՐ ՎՃԻՌԸ ՏՈՒԱԾ Է. — ՔԱՅՔԱՅՈՒՄ»:

«Հայրենիք»-ի այդ խմբագրականին վերի հատուածին նշանակութիւնը ի մտի ունենալով՝ մենք մեր այս Բողոք-Ամբաստանագիրը կը ներկայացնենք Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Ամերիկայի Շրջանին Ամենաբարձր Մարմնին, 38-րդ Պատգամաւորական Ժողովին, յուսալով, որ մեր արծարծած հարցին արժէքն ու կարեւորութիւնը մեր կախակայման ձեւակաւ խնդրին չի զոհեր: Ան թող արձակէ իր վճիռը մեր դէմ: Բայց թէ՛ այդ հարցը իր էութեամբ եւ թէ՛ Կեդրոնական Կոմիտէի դէմ մեր բերած այս ամբաստանութիւնը օրակարգի վրայ կը դնէ: Թող երկուքն ալ մեր Հեղինակաւոր Ժողովին կողմէ լսուի եւ երկուքն ալ ստանան իրենց արդար եւ վերջնական լուծումը:

Յարգանքներով՝

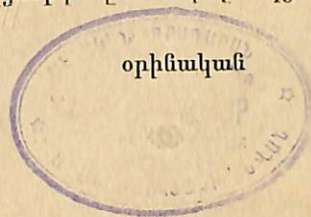
Խորէն Գ. Գալուստեան	Զօրավար Սմբատ
Մ. Աղինեան	Կարօ Աճէմեան
Մ. Գ. Ֆէրահեան	Ա. Մելիքեան
Կարապետ Միքայէլեան	Պ. Նազաչեան
Տր. Հայկ Պահաստեան	Արսէն Նաճարեան
Վահէ Յ. Զիլճեան	Մանուկ Այվազեան
Ա. Տիգրանեան	Պետրոս Դ. Մուրատեան
Գ. Գ. Նաճարեան	Ն. Օհանեան
Միհրան Գարակէօղեան	Զաքար Ղազարեան
Վարդան Աւսանիկեան, որ, ցաւով կը յայտնենք, իր մահականացուն կնքեց՝ երբ այս գրութիւնը մամուլի տակ էր:	

ԿԱԽԱԿԱՅՈՒԱԾ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Մայիս 10, 1931. Լօս Անճելլոս, Քալիֆորնիա

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Էջ	Տող	Սկսւ	Շիջւ
1	13	ԱՐԾԻԻ	ԱՌԻԻԾ
1	17	ամայական	կամայական
3	1	քուակիրը	քուականը
3	25	կարգալ՝ եթէ Բիւրօն ընդ առաջ չերթայ,	
5	9	տետրակները	տեսակետները
13	13	խնդրելը	խեղդելը
16	23	անհատ	անհատ կամ
16	32	տետրակները	տեսակետները
18	24	մեր հարցերը	անցուդարձերը
19	35	ՄԻԻԼԻՖԻԲԵՅՇԸՆ	ՆԸԼԻՖԻԲԵՅՇԸՆ
21	1	սլատսլարում	սլարսլատում
21	22	յարումը	յարուցածը
32	33	կուսակցութիւնը	կուսակցականութիւնը
32	36	Դաշնակցութիւնը	դաշնակցականութիւնը
33	25	օրինակ	օրինական

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0040518

7336

Engle - Linder